

Annemaria boekboek

Over Anna Maria van Schurman uit de zeventiende eeuw schrijven bijna alleen vrouwen, want zie maar, hoe geleerd zij was, en hoe ze zich staande wist te houden tussen al die mannen. Ze hield notabene een pleidooi om vrouwen toe te laten aan de universiteiten. Er waren en zijn romanschrijvende vrouwen als Dieuwke Winsemius en academische vrouwen als Pieta van Beek uit Utrecht en Anne Larsen uit Amerika. Zij konden er niet omheen dat de oudere Anna Maria zich onbehagelijk ging voelen over haar internationale beroemdheid. Ze verzaakte haar kunst en geleerde verleden en ze liet zich in met de dwepende prediker Jean de Labadie. Toen was voor sommige bewonderaars de aardigheid eraf.

Er zijn vanaf de 19^e eeuw maar een paar mannen geweest, die haar zo bewonderden dat ze over haar schreven. Dat was in de eerste plaats de theoloog Gillis D.J. Schotel (1853), die enorm veel gegevens over haar boven water gehaald heeft. Op zijn 19^e-eeuws dichtte hij haar allerlei gesprekken en gedachten toe, die hij rond de historische feiten vlocht. Boeiend, maar niet altijd betrouwbaar. En dan was er de jurist Ferdinand Bordewijk (1884-1965). Hij schreef in 1934 de novelle *Bint* over een roerige middelbare schoolklas, en de leraar Van Bree, die de orde op ramkoers handhaaft. In zijn verloren ogenblikken denkt deze 'hoekige en norske' man na over zijn proefschrift in wording over Anna Maria van Schurman. Hij, a-sexueel, kon haar niet peilen, noch als vrouw, noch als geleerde. Hoe bedenk je het als schrijver, om zo'n nerd op te zadelen met de celibataire Schurman als onderwerp voor een proefschrift. Bordewijk heeft in zijn werk vaker mannen opgevoerd die de gevoelens van vrouwen niet konden peilen. Misschien heeft zijn eigen veelzijdige en kunstzinnige vrouw Johanna hem het boek van Schotel aangereikt, in een tijd dat er over Anna Maria nog niet veel te lezen was. Dat is in onze tijd wel anders!

Nog niet zo lang geleden bestudeerde Walter van Zijderveld (*1934) wat Schurman met zijn woonplaats Lexmond en met Rhenen te maken had gehad. Als oud-scheepsbouwer deed hij veel archiefonderzoek; ook hij was niet een 'geleerde expert', maar maakte wel gebruik van het toezien oog van de deskundige Pieta van Beek.

En nu heeft Bernard Vandeginste zich op dit pad gewaagd, met zijn recente boek *Anna Maria Van Schurman. Geroemd en verguisd* (Uitgeverij Partizaan). Hij deed het alleen, maar de publicaties van de twee vrouwelijke Schurman deskundigen, die boven zijn genoemd en het oude boek van Schotel vormden zijn belangrijkste bronnen. Als katholiek, Belg en scheikundige buiten dienst aan de Radboud Universiteit, Nijmegen, is hij in de huid gekropen van een mannelijke (!) journalist uit Antwerpen. Deze gaat een serie artikelen schrijven voor het dagblad *De Morgen* over Anna Maria met haar Antwerpse en protestantse wortels! Hij leest wat hij krijgen kan en stukje bij beetje ontrolt zich het leven van een begaafde vrouw in de 17^e eeuw. En dan plaatst de auteur die gegevens in het

leven van de journalist. Hij laat hem, vergezeld door twee vrouwelijke paladijnen, de plaatsen van belang in het leven van Anna Maria bezoeken, Wiewert, de plek waar ze haar laatste levensjaren doorbracht, Franeker, waar ze woonde als meisje in wat nu het Martena Museum is. Daar kreeg ze haar eerste lessen Latijn van haar vader Frederik. Op zijn sterfbed beloofde ze hem om niet te zullen trouwen. En natuurlijk Utrecht, waar Anna Maria het grootste deel van haar leven woonde, achter de Domkerk. In die stad werd in 1636 de universiteit opgericht, bij welke gelegenheid zij haar bestraffende oordeel velde, dat vrouwen geen academisch vorming waardig waren of zelf aankonden. Het mocht niet baten. Zij, die de Ster van Utrecht werd genoemd, mocht bij uitzondering van achter een gordijn de colleges van de door haar bewonderde professor Gijsbert Voetius volgen. Hij was ook haar buurman en begeleidde haar in het leren van de Bijbelse talen, Grieks en Hebreeuws. Frans en Latijn waren de normale talen voor het schrijven van brieven onder ontwikkelde mensen van die tijd. Die brieven werden overgeschreven en verspreid; haar stijl werd alom geacht, vooral toen haar publicaties en brieven werden gebundeld en uitgegeven door de bekende firma Elsevier, onder de titel *Opuscula* (kleine werkjes).

Van stap tot stap haalt de onderzoeksjournalist allerlei bijzonderheden over haar leven boven water; met de twee vriendinnen werkt hij aan een soort podcast met behulp van kunstmatige intelligentie, met netwerken van haar correspondenten en landkaarten met spelden waar ze woonde en rondzwierf. De journalist wordt bijkans verliefd op zijn idool van haast vier eeuwen terug. Hij vraagt zich af hoe Anna Maria zich voelt als bewust ongetrouwd persoon. Maar op haar veelzeggende levensmotto 'mijn liefde is gekruisigd' dat Anna Maria bij haar handtekening op blaadjes uit vriendenboeken schrijft, gaat hij niet in. Met haar zelfportretten als hulpmiddel komt hij haar dichterbij op de huid. Het grote portret uit 1637 door Michiel van Mierevelt in het Martena Museum noemt hij niet, evenmin als het statieportret dat Jan Lievens van haar maakte in 1649. Wel staat hij stil bij het portret van haar achterachterneef, ook in het Martena Museum, die heeft gezorgd dat haar spullen in Franeker bewaard bleven.

Maar dan breken er andere tijden aan voor Anna Maria. Onder de Utrechtse gereformeerde gelovigen ontstaan diepe verschillen van mening. Er zijn preciezen en rekkelijken. Voetius hoort natuurlijk bij de preciezen, en zij noemt hun Utrechtse gemeente gedefformeerd (!). Ze wordt langzamerhand steeds preciezer, meer nog dan Voetius en ze groeit weg van haar toegewijde leraar. Bij monde van zijn journalist geeft Bernard ruiterslijk toe dat hij van al dat protestantse gekrakeel weinig begrijpt.

Anna Maria begint van haar intellectuele prestaties afstand te nemen en ook de trots over alle roem die haar in binnen- en buitenland toegezwaaid gekregen had, legt ze naast zich neer als een zondige neiging. De journalist beleeft haar wegglijden haast fysiek, alsof hij haar toeroepen wil 'pas op, je

maakt de verkeerde keuzes'. Het wordt allemaal nog heviger: ze komt in contact met de felle prediker Jean de Labadie en ze omarmt zijn leiding van een groep volgelingen, die als de vroege Christenen willen leven. Ze moeten de Republiek uit en na rondzwervingen in Duitse en Deense gebieden landt het gezelschap in het dorpje Wieuwerd in Friesland. Daar is Anna Maria een soort moeder-overste en ze overlijdt in 1678, verguisd, veracht en uitgekotst door het intellectuele wereldje. Ze laat een getuigenis achter met het geschrift *Eukleria*: 'ik heb het beste deel gekozen'.

Mannen kijken naar Anna Maria van Schurman, in haar eigen tijd en nog steeds. Nu misschien niet meer met afgunst, maar wel nieuwsgierig. Evenals zijn voorgangers is Bernard een amateurhistoricus en dat is bedoeld als compliment. Bernard kiest voor de bijzondere aanpak van een journalist met zijn liefde voor lekker eten en drinken, dure vervoersmiddelen en zacht-erotische momenten. Voor een groot stuk in een dagblad of een podcast kunnen niet alle gegevens worden gebruikt. Dat is normaal als je een artikel of een boek schrijft voor een breed publiek. Alleen deskundigen kunnen wijzen op gegevens die onbenoemd bleven of onjuist zijn beschreven. Het uitgebreide verslag van het bezoek aan Museum Plantijn in Antwerpen heeft meer met de auteur, dan met Anna Maria van doen. Sommige episoden zijn ongeloofwaardig, zoals de vreemde man die probeert Schurman te blameren; het laatste hoofdstuk is alleen te plaatsen als een boze droom. Dat gezegd zijnde, laat de auteur een wijds landschap van Schurmans tijd zien, over de universiteiten van Franeker en Utrecht, de Republiek der Letteren, de literaire kringen, haar correspondentievrienden, Cats, Huijgens en Rivet, de Labadisten en andere mystici. Dat alles is in de vrouwelijke Schurmaniana literatuur al wel bekend, maar zolang het belezen publiek nog nooit van Schurman heeft gehoord, is een nieuw, mannelijk schrijfexperiment welkom. De verwondering over deze bijzondere vrouw blijft de leidraad in de ontdekkingsstocht binnen het verhaal van een man, geschreven door een man. Ik vraag me af wat de bijdrage van mevrouw Vandeginste, Veronique, in het schrijfproces is geweest.

Amateur Schurman-deskundige Jan Peter Verhave